

УДК 336.771.22:339.17

JEL O16, O32

DOI 10.32782/2786-765X/2024-5-16

Петрашевська А.Д.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту, фінансів і бізнес-технологій,
Національний університет «Одеська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6199-1499>

Колонтай С.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління
та менеджменту природоохоронної діяльності,
Одеський державний екологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8699-7320>

Проноза О.О.

магістр,
кафедра менеджменту, фінансів і бізнес-технологій,
Національний університет «Одеська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4640-0600>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті висвітлюється важливість інновацій для життєздатності підприємств у сучасних умовах. Досліджено теоретико - методичні засади та основні аспекти інноваційного розвитку підприємства. Інновації можуть бути як у сфері продуктів чи послуг, так і у внутрішніх процесах підприємства. Вивчено різні джерела фінансування інновацій, включаючи внутрішні та зовнішні джерела, такі як банківські кредити, венчурний капітал, франчайзинг та інші. Виявлено конкретні проблеми фінансування інноваційних підприємств та висвітлено питання необхідності спеціалізованих фінансових посередників. У статті міститься огляд основних тенденцій у галузі фінансування, що забезпечується такими посередниками. Проведено дослідження щодо переваг та недоліків кожного з цих джерел та відповідно до наукових спостережень, які описані в статті, було надано рекомендації, які враховують специфіку та потреби підприємства при виборі оптимального варіанту фінансування інноваційних проєктів.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, фінансове забезпечення, фінансові ресурси, джерела фінансування.

Постановка проблеми. Інноваційність є імперативом розвитку підприємств. Відтак, суб'єкти господарювання повинні впроваджувати інновації, щоб бути конкурентоспроможними і зберегти стабільну позицію на ринку. Рівень гнучкості ринкового середовища, можливості адаптації нових технологічних рішень за змінних умов конкуренції, спонукають підприємства впроваджувати інноваційні рішення в свою господарську діяльність, тобто сильна конкуренція між підприємствами змушує їх використовувати інновації як джерело конкурентних переваг. Тож суб'єкти господарювання повинні впроваджувати інновації, щоб зберегти свою ринкову позицію. Проте рівень інноваційності підприємств залежить не лише від їх винахідливості чи креативності, доступу до нових знань і технологій, але в значній мірі від доступності і можливості залучення фінансових ресурсів.

Впровадження інновацій в підприємства вимагає значних витрат, тому фінансове забезпечення інноваційного розвитку – одна з найважливіших проблем, що постає перед підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні дослідження фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства наведені у роботах вітчизняних науковців, зокрема: Возняк Г.В. [2], Опарін В.М. [6], Зянько В.В., Спіфанова І.Ю. [4], Пашова С.М. [7], Кириленко О.П. [5], Федулова Л.І. [10; 11], Сокирська І.Г. [9] та ін. Проте обговорення щодо організації фінансового забезпечення інноваційного процесу та інноваційного розвитку підприємств виявлені неповністю. Без систематичного підходу до фінансового забезпечення інноваційної діяльності, ймовірно, ця діяльність буде непродуктивною, і досягнення значних результатів

на виході інноваційного процесу буде вкрай важким.

Метою статті є комплексне дослідження сучасного стану та обґрунтування теоретичних і практичних аспектів фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практично будь-яка людська діяльність, або сукупність дій, з плином часу постійного циклічного повторення стає рутинною. Звичайно, у деяких сферах, зокрема у праці, це необхідно. Проте постійна рутинна може викликати почуття втоми та депресії. Людина відчуває потребу у змінах і виходить за межі щоденної рутини, як у приказці «зміни – це життя», люди відчувають потребу змінюватися і виходити за межі рутини. Продовжуючи, але вже в рамках підприємства, переформулюємо це прислів'я. Слово «зміна» тут можна замінити, наприклад, словом «перетворення», або ще краще словом «інновація». У цьому випадку ми визнаємо життя, як життя підприємства, тобто його життєздатність на ринку. Якщо підприємство не хоче впасти у своєрідну летаргію, воно повинно гнучко реагувати на динамічно мінливі запити клієнтів і ринку, завжди бути на крок попереду своїх конкурентів і пропонувати нові і незвичайні ідеї та унікальні ноу-хау. Незалежно від того, чи це інновація продукту або послуги, яку цінують кінцеві споживачі, чи інновація в середині підприємства (наприклад,

технологічна, організаційна або процесна інновація), інновація завжди і перш за все стосується збільшення конкурентних переваг, і таким чином, зміцнення і розширення частки ринку, прибутку і, отже, виживання підприємства. Не випадково антонімом слова "інновація" є вищезгадана рутинна.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «забезпечення» визначається як забезпечення матеріальними ресурсами для задоволення потреб або забезпечення надійних умов для виконання певних функцій або гарантування чогось [1]. Під терміном «фінансувати» розуміють надання фінансових ресурсів.

Найпоширенішим визначенням фінансового забезпечення інноваційної діяльності є сукупність шляхів і важелів впливу на інноваційну діяльність, що реалізуються різними способами через відповідні системи фінансування [2].

Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства подана на рис. 1.

Діяльність підприємств може бути фінансована з різних джерел. Це залежить від розміру підприємства, форми власності та фінансових ресурсів. У літературі зустрічається поділ джерел фінансування за різними критеріями: типом власності, джерелом походження або методом фінансування.

Джерела фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства включають

Рис. 1. Структурно-логічна схема системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства

Джерело: [3]

кошти з Державного та місцевих бюджетів, власні фінансові ресурси спеціалізованих державних і комунальних інноваційно-фінансових установ, власні або запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності, інвестиції від фізичних та юридичних осіб, а також інші джерела, які не заборонені законодавством України [8].

Внутрішнє фінансування підприємства походить з коштів, отриманих протягом його діяльності, тобто з прибутку, амортизаційних відрахувань або продажу наявних активів. Перший тип фінансування, а саме фінансування за рахунок чистого прибутку (з урахуванням можливих дивідендів), доступний лише для підприємств, які мають високу рентабельність. Фінансування за рахунок амортизаційних відрахувань (амортизація основних засобів та нематеріальних активів) як відновлення витраченого майна або продаж нагромаджених або непотрібних активів є ще одним способом, який використовується підприємствами для фінансування інноваційної діяльності. Амортизаційні відрахування є загальноприйнятим методом фінансування головних інвестицій, продаж активів має умовний характер, залежно від наявного майна. Емісія акцій або часток стосується підприємств у формі акціонерних товариств або товариств з обмеженою відповідальністю. У випадку перших вони можуть залучати нові кошти шляхом емісії акцій, тоді як Товариства з обмеженою відповідальністю – через встановлення нових часток. Суть полягає в тому, що залучені кошти стають власністю емітента акцій або часток, а капіталовкладники стають співвласниками підприємства.

З погляду на вищевикладене, фінансування власними коштами забезпечує незалежність підприємств, не обмежуючи при цьому можливостей та гнучкості дій. Крім того, це означає менші витрати для підприємств через відсутність потенційних витрат, пов'язаних, наприклад, з комісійними платежами, відсотками, емісією, виплатами.

Залучення коштів підприємством ззовні полягає в отриманні фінансових ресурсів від інших суб'єктів (банківський сектор, ринок капіталу, інші підприємства). Це можуть бути кредити, венчурні фонди / бізнес-ангели, лізинг або кошти, отримані підприємствами у вигляді позик.

Відомим і теоретично доступним джерелом є банківський кредит. Однак на практиці отримання кредиту супроводжується багатьма умовами. Багато підприємств, особливо на початковому етапі своєї діяльності, не мають можливості продемонструвати

кредитоспроможність, забезпечення, тобто є занадто ризиковими. Щодо лізингу ситуація виглядає інакше. Для лізингової компанії може бути прийнятним набагато більший рівень ризику, ніж у випадку обговореного раніше методу фінансування. Це може бути пов'язано з тим, що лізингова компанія, як правило, залишається власником предмета лізингу або іншого джерела фінансування (доступ до ресурсів у формі матеріальних активів). Проте, це все одно є формою, яку широко використовують підприємства незалежно від типу або ситуації на ринку.

Зазначимо, що однією з типових форм фінансування є франчайзинг, але він може значно полегшити або обмежити початкові інвестиційні витрати підприємства. Це угода, коли одна сторона (франчайзер) передає другій стороні (франчайзі) за плату (паушальний внесок) право на використання товарних знаків, торгових назв, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, а також наданням підтримки в управлінні підприємством і контролем за його діяльністю з дотриманням взаємної незалежності обох сторін.

Венчурний капітал (далі ВК) є видом фінансування, призначеним переважно для малого та середнього підприємства (далі МСП), які мають великий потенціал швидкого розвитку. Акції чи частки цих підприємств придбаються в період від 2 до 5 років з метою їх подальшого продажу з потенційним прибутком. Підприємство залучає нового акціонера, який вносить капітал у фірму в обмін на випущені акції. Формальними надавачами фінансів ВК, так само як у країнах Європи, є: приватні інвестори, великі підприємства, пенсійні фонди, страхові компанії, банки та держава. Бізнес-ангели – це особливий тип приватного інвестора, який вкладає власні фінансові ресурси в нові, перспективні підприємства. Спосіб функціонування ангелів бізнесу подібний до фонду венчурного капіталу, проте вони інвестують свої кошти в підприємства на початковому етапі розвитку, які починають свою діяльність на ринку (стартапи).

Ще одним типом фінансування інноваційної діяльності є «Новий рівень», який охоплює підприємства на пізніших етапах розвитку. Він поєднує в собі елементи довгострокового фінансування (наприклад, кредиту) і власного капіталу (наприклад, емісії акцій). У цій формі фінансування не потрібні застави на активах підприємства, зі звільненим строком погашення капіталу у вигляді підпорядкованих позик. Основною формою забезпечення є застава на акціях або частках у підприємстві. Суть полягає у відсотках, які,

як правило, сплачуються підприємством на початку, а позичені кошти – в кінці фінансування (одноразово або зростаючими платежами). Ця форма фінансування призначена для підприємств, які вже успішно працюють на ринку, розвиваються в стабільних галузях з великими перспективами розвитку. Постачальниками такого типу фінансування є банки, інвестиційні фонди і пенсійні фонди.

Деяку нішу в фінансуванні МСП заповнюють Позикові та Гарантійні фонди або Фонди відновлення капіталу. Позикові та Гарантійні фонди допомагають підприємствам подолати доступ до зовнішніх джерел фінансування. Позикові фонди підтримують підприємства у вигляді позик, а також готують підприємства до ефективного фінансування з боку банківського та позабанківського сектору, тоді як другий тип фондів діє на засаді надання гарантій. Результатом їх діяльності є не лише сам переказ грошей підприємствам, але через свою діяльність вони стимулюють місцеве підприємництво до розвитку. Позикові фонди для багатьох місцевих підприємців є єдиним шансом вийти на ринок, існувати та далі розвинути.

З урахуванням розглянутих зовнішніх та внутрішніх джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства, визначимо основні принципи:

- комплексний підхід до розв'язання наукових завдань у фінансовому забезпеченні інноваційної діяльності;
- планування, економічна обґрунтованість та ефективність наукових досліджень і впровадження їх результатів;
- задоволення потреб інноваційного розвитку економіки у фінансових ресурсах;
- адекватне визначення фінансових можливостей для стабільного інноваційного розвитку економіки;
- моніторинг внутрішніх і зовнішніх загроз фінансового забезпечення розвитку в умовах відповідного етапу боротьби зі світовою фінансовою кризою;
- оперативне та гнучке реагування на попередження виникнення загроз дестабілізуючих чинників з використанням наявних можливостей;
- своєчасне та ефективне інформаційне забезпечення на базі використання новітніх технологій та інноваційних програмних продуктів;
- постійний розвиток заходів щодо підтримки адекватного рівня фінансового забезпечення інноваційного розвитку на усіх рівнях економіки, відповідно до визначених орієнтирів [6; 7].

Під час аналізу наведених джерел фінансування розглядається їх потенціал для різних стадій розвитку підприємства. Фінансові потреби та обмеженість фінансування інновацій становлять значну проблему, що актуальна практично на всіх етапах функціонування підприємства. Урахування цих факторів є важливим у контексті розробки стратегій фінансування та планування фінансових ресурсів для ефективного забезпечення інноваційного розвитку підприємства.

На початковому етапі розвитку найчастіше використовуються власні кошти підприємства. Фінансування власними коштами є доступним для всіх підприємств незалежно від правової форми чи обсягу діяльності. З точки зору підприємства, це найбільш безпечна форма фінансування, але, в більшості випадків, це обмежені та недостатні кошти для великих інноваційних інвестицій.

У початковій фазі також можуть виникати можливості для залучення фінансування за рахунок різноманітних фондів. Вибір фінансових ресурсів для інновацій залежить від багатьох чинників: наявних власних коштів, доступності інших, ніж власні, джерел фінансування, витрат на їхнє отримання, а також від знань про можливості отримання коштів. Можна сказати, що цей вид фінансування присутній майже на всіх етапах розвитку підприємства, однак спостерігається низький рівень зацікавленості підприємців цією формою фінансування. Це впливає саме з недостатньою інформованістю та, відповідно, з побоювань підприємців використовувати цей вид ресурсів.

Існують можливості використання банківського фінансування для проєктів з високим ступенем ризику. Банківський сектор мало зацікавлений у фінансуванні нових та високоризикових проєктів. Це пов'язано з тим, що банки хеджують ризик інвестування в проєкти з високим ступенем новизни та невизначеності. Однак дорогі кредитні застави та гарантії є непереборною перешкодою для проєктів на ранніх стадіях. Інструменти ринку капіталу також приваблюють високорозвинені проєкти. Вони орієнтовані насамперед на завершені та високорозвинені інноваційні проєкти.

Великі можливості для МСП представляють різноманітні державні та позадержавні ресурси, доступні в межах інституцій бізнес-середовища, а також з коштів Європейського Союзу (від початкового етапу до стійкого зростання). Безперечно, найбільшою перевагою цього типу фінансування є отримання безповоротної фінансової допомоги (на відміну від кредитів, позик або лізингу),

водночас залучаючи значну частину власних коштів підприємства (власний капітал).

Висновки. Загалом вибір джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства є складним завданням. Інноваційні проекти сприймаються потенційними донорами капіталу як незручні, складні та пов'язані з великим ризиком. Зазвичай вони мають продовжений термін відшкодування інвестованого капіталу. Вони потребують значних технічних та ринкових знань, а також великої гнучкості.

Здобуття фінансування є складним процесом та вимагає значних зусиль з боку підприємства. Особливо це стосується підприємств, які тільки починають свою діяльність та стикаються з багатьма труднощами. Однак необхідно подолати недовіру як з боку підприємців, так і з боку установ, які надають фінансові ресурси, та користуватися різноманітними можливостями, які вони надають. Доступ до джерел фінансування є ключовою умовою, яка значно впливає на створення інновацій.

Бібліографічний список

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / голов. ред. Бусел В.Т. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Возняк Г.В., Кузнецова А.Я. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні: монографія. Київ : УБС НБУ, 2007. 183 с.
3. Дехтяр Н.А., Пігуль Н.Г., Люта О.В. Механізм управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки.* 2014. Вип. 7. Ч. 5. С. 9–13.
4. Зянько В.В., Єпіфанова І.Ю., Зянько В.В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2015. 172 с.
5. Кириленко О.П. Фінанси: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. і доп. Тернопіль : Економічна думка, 2013. 163 с.
6. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2016. С. 17–18.
7. Пашова С.М. Сучасний стан та перспективи стабілізації інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні. *Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 15–16 жовтня 2014 р.* Черкаси : ЧІБС УБС НБУ, 2014. С. 179–181.
8. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 28.04.2024).
9. Сокирська І.Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства. *Фінанси України.* 2013. № 1. С. 89–93.
10. Федулова Л.І. Інноваційний механізм розвитку університетів. *Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні: матеріали IX Міжнародного бізнес-форуму (Київ, 17 березня 2016 р.).* Київ, 2016. С. 177–179.
11. Федулова Л.І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України. *Економіка і прогнозування.* 2012. № 1. С. 87–100.

References

1. Busel V. T. (Ed.). (2005) *Velikiyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language] (with additions and revisions). Kyiv; Irpin: VTF "Perun", p. 374, 1537 p.
2. Voznyak H. V., & Kuznetsova A. Ya. (2007) *Innovatsiina diialnist promyslovykh pidpriumstv ta sposoby yii finansuvannia v Ukraini* [Innovative activity of industrial enterprises and ways of its financing in Ukraine]. Kyiv: UBS NBU, 183 p.
3. Dekhtiar N. A., Pyhul N. H., & Liuta O. V. (2014) *Mekhanizm upravlinnia finansovym zabezpechenniam innovatsiinoi diialnosti pidpriumstv* [Mechanism of management of financial support of innovative activity of enterprises]. *Naukovyi visnyk Hersonskogo derzavnogo universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University : Collected papers. A series of «Economic sciences», is.7, part. 5, pp. 9–13.*
4. Zianko V. V., Iepifanova Iu. Yu., & Zianko V. V. (2015) *Innovatsiina diialnist pidpriumstv ta yii finansove zabezpechennia v umovakh transformatsiinykh zmin ekonomiky Ukrainy* [Innovative activity of enterprises and its financial support in the conditions of transformational changes in the economy of Ukraine]. Vynnytsia: UNIVERSUM-Vynnytsia, 172 p.
5. Kyrylenko O. P. (2013) *Finansy* [Finance]: navch. posib. [textbook]. 2nd ed. rev. and add. Ternopil: Ekonomichna dumka. 163 p.
6. Oparin V. M. (2016) *Finansy (zahalna teoriia)* [Finance (general theory)]: navch. posib. Kyiv: KNEU, pp. 17–18.
7. Pashova S. M. (October 15-16, 2014) *Suchasnyi stan ta perspektyvy stabilizatsii innovatsiino-investytsiinoi diialnosti v Ukraini* [Current state and prospects of stabilization of innovation-investment activity in Ukraine]. In: *Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference "Banking System of Ukraine in the Conditions of Globalization of Financial Markets"*. Cherkasy: CHIBS UBS NBU, pp. 179–181.

8. Law of Ukraine dated July 04, 2002, No. 40-IV "On Innovation Activity". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (accessed April 28, 2024).
9. Sokirska I. H. (2013) Diagnostyka finansovoho zabezpechennia diialnosti pidpriemstva [Diagnostics of financial support of enterprise activity]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, no. 1, pp. 89–93.
10. Fedulova L. I. (March 17, 2016) Innovatsiyni mekhanizm rozvytku universytetiv [Innovative mechanism of university development]. In: *Problems and Prospects of Innovation Activity Development in Ukraine: Proceedings of the IX International Business Forum*. Kyiv. P. 177–179.
11. Fedulova L. I. (2012) Kontseptualna model innovatsiynoi stratehii Ukrainy [Conceptual model of innovation strategy of Ukraine]. *Ekonomika i Prohnozuvannia – Economics and Forecasting*, no. 1, pp. 87–100.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2024

Angelina Petrashevskaya

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Management,
Finance, and Business Technologies,
Odesa Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6199-1499>

Svitlana Kolontai

Candidate of Economic Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Public Administration
and Management of Environmental Protection Activities,
Odesa State Environmental University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8699-7320>

Oleksandr Pronoza

master's student,
Department of Management, Finance, and Business Technologies,
Odesa Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4640-0600>

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF FINANCIAL SUPPORT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

The objective of the article is a comprehensive study of the current state and substantiation of theoretical and practical aspects of financial support for innovative activities of enterprises in Ukraine. **The results.** The article highlights the importance of innovative activity for the viability of enterprises in modern conditions. The theoretical and methodological foundations, as well as the main aspects of innovative activity as a key element of the company's success, have been studied. **Scientific novelty.** Various sources of financing for innovation are explored, including internal and external sources such as bank loans, venture capital, franchising, and others. The specific problems of financing innovative enterprises were identified, the need to create specialized financial intermediaries, namely business angels and venture funds, was considered. The article provides an overview of the main trends in financing carried out by these intermediaries. A study of the advantages and disadvantages of each of these sources was conducted and, based on the scientific observations presented in the article, recommendations were made taking into account the specifics and needs of the enterprise regarding the choice of the optimal financing option for innovative projects. Innovation is necessary for the development of the enterprise. Therefore, business entities must innovate in order to remain competitive and maintain a stable position in the market. The level of flexibility in the market environment of enterprises, the ability to adapt new technological solutions under changing conditions of competition create opportunities for development. Meanwhile, strong competition among companies forces them to use innovation as a source of competitive advantage. Thus, business entities must innovate in order to maintain their position in the market. However, the level of innovativeness of enterprises depends not only on their ingenuity or creativity, access to new knowledge and technologies, but also largely on the availability and ability to attract financial resources. **Practical significance.** The introduction of innovations at enterprises requires significant costs, therefore increasing the potential of innovative development in financing is one of the most important tasks facing enterprises. The article analyzes the sources and possibilities of financing innovative activities, as well as defines their purpose for specific stages of the innovation process. In general, the choice of funding sources is a difficult task. Innovative projects are perceived by potential capital donors as inconvenient, complex and associated with high risk. They usually have a long payback period. They require considerable technical and market knowledge, as well as great flexibility. Obtaining financing is difficult and requires significant efforts on the part of the enterprise. Especially for companies that are just starting their activities. However, it is necessary to overcome mistrust on the part of both entrepreneurs and financial institutions and take advantage of the various opportunities they offer. Access to sources of financing is a key condition that significantly affects the creation of innovations.

Keywords: innovations, innovative development, financial support, financial resources, sources of financing.